

Hier verzamelt zich de tijd

PETER HENK STEENHUIS

We maken foto's om vast te leggen wat we met ons oog zien. Maar kunstenaar Simon van Til laat zien wat je met een camera nog meer kunt doen: door met de sluitertijd te spelen, vangt hij de tijd.

W e staan voor een zonsondergang, kijken naar het meest clichématige beeld van de westerse fotografie. Wat doet zo'n kiekje in een museum? Moet ik hier naar leren kijken? Dan rijd ik liever naar de kust om de werkelijkheid op heterdaad te betrappen. En dan is deze zonsondergang ook nog eens in zwart-wit. Waar zijn de prachtige, orangerode tinten, die de herfst van de dag vormen en ons melancholisch stemmen? Dat is trouwens wel vreemd, zo lijkt de foto van zijn sentiment ontdaan. Er blijft eigenlijk nauwelijks wat van over, hooguit een lijnenspel van licht. Nu valt me pas op waar het beeld om draait: het middelpunt van de foto – de zon – is hier geen bal, geen kogel, maar een kegel, alsof de fotograaf een vallende ster heeft vastgelegd.

Voor ik vat krijg op wat hier gebeurt, sla ik aan het interpreteren of associëren – dat valt nu eenmaal niet te stoppen. Is deze foto, getiteld 'From and To / Elongated View', misschien niet één zonsondergang, maar zijn het er tientallen? Zijn dit tientallen beelden, over elkaar

heen gelegd en samengesmolten tot één beeld, zoals in ons geheugen de tientallen keren dat we naar een zonsondergang hebben staan kijken zijn samengesmolten tot één herinnering?

“Nee, integendeel”, zegt Simon van Til (1985) stellig. “Dit is één foto, één zeegezicht.”

Meestal wordt een camera gebruikt om de menselijke wereld te fotograferen, vast te leggen wie of wat er geweest is. Een zonsondergang hoort daarbij, die zegt meer over ons traditionele beeld van een romantische avond dan over het natuurkundig verschijnsel van een ondergaande zon. Zeker sinds de ontdekking van digitale fotografie is de camera helemaal een sociaal medium geworden. Van Til: “Zo gebruik ik mijn analoge camera niet.”

Hoe dan wel?, vraag ik, zonder enige technische kennis van fotograferen. Van Til lacht. “Ja, nu stuiten we onmiddellijk op het lastigste deel van mijn werk.”

Van Til verandert van toon, en begint rustig, op docerende toon te vertellen. “In mijn werk richt ik mij op de eigenschappen van de camera in het registreren van de wereld. ▶

Kodak 100TMX

Is dit niet één zonsondergang, maar zijn het er tientallen? FOTO SIMON VAN TIL

'Door het beeld' is een initiatief van *Trouw* en de Ketelfactory in Schiedam.

Wat? 'Unexpressive' met werk van onder anderen Simon van Til.

Waar? De Ketelfactory Schiedam tot en met 10 februari 2013.

Info? www.deketelfactory.nl

Daarbij kom ik zaken tegen als belichting en belichtingsduur: de tijdsduur die beschrijft hoe lang een lichtgevoelige plaat wordt blootgesteld aan een bepaalde hoeveelheid licht."

Van Til blijkt iedere eenheid van tijd als belichtingsduur te gebruiken. "Dat kan eenduidigste seconde zijn maar ook een hele dag. Ik heb een werk gemaakt dat de complete duur van de nacht vastlegt, tegenstrijdig genoeg resulterend in een dagblauw monochroom. Nog meer dan tot dat ene beeld te komen, biedt de camera de mogelijkheid grip te krijgen op de tijd, op het vervliegen, het voorbijgaan van de wereld. De camera kan verder kijken dan het menselijk oog, en werpt een meedogenloze blik op de voltrekking van de werkelijkheid."

Wat zien we hier dat ons oog ontgaat?

"Afstand. Wij definiëren tijd in seconden, minuten, uren, dagen. Kosmologisch gezien is tijd gebonden aan licht. Niets kan er sneller reizen dan het licht: 300.000 kilometer per seconde. De afstand van de aarde tot de zon is gemiddeld 150 miljoen kilometer, dat betekent dat licht er 499 seconden over doet voordat het van de zon de aarde bereikt. Dat is 8 minuten en 19 seconden; de sluitertijd die ik gebruik heb bij het maken van deze foto."

Het wordt stil in de kleine bovenzaal van De Ketelfactory in Schiedam, waar het werk van Van Til nu deel uitmaakt van de tentoonstelling 'Unexpressive'. Simon van Til spreekt bedachtzaam en zorgvuldig. Het is niet heel moeilijk te vatten wat Van Til zegt, maar het duurt wel even voordat ik begrijp wat zijn uitgangspunt voor dit beeld betekent.

Dus toen de eerste straal van deze ondergaande zon op uw camera werd vastgelegd, verliet de laatste straal die op dit beeld is vastgelegd de zon?

Op woorden als 'religieus' of 'meditatief' reageer ik misschien wat allergisch. Maar ik kan me voorstellen dat de beelden uitnodigen tot contemplatie

"Klopt. De gemeten afstand tussen de zon en de aarde loopt in dit werk parallel aan de belichting van het negatief."

Ik kijk opnieuw naar de kleine foto. Hij is ingelijst in een enorm wit passe-partout, dat het landschappelijke karakter van het beeld versterkt. Dit zijn dus geen tientallen foto's, zoals ik aanvankelijk dacht, maar één, waarin het verstrijken van tijd en het vangen van licht zichtbaar zijn gemaakt. Na een tijdje begrijp ik dat de kegel licht, die als een schitterende diagonaal door het beeld trekt, ontstaat doordat de aarde draait. Daar staan we zelden bij stil als we zeggen dat we de zon zien zakken. Ik weet nu wat ik zie, maar wat betekent deze ontdekking voor mij, als kijker?

We kijken naar gevangen licht en gestolde tijd – literaire termen, meestal slechts figuurlijk gebruikt, als metaforen. Hier lijkt de metafoor werkelijkheid geworden. Dat is knap, dat is een vondst, die deze kunst meer dan rechtvaardigt. Alleen, wat moet ik met deze natuurkundige blik op de werkelijkheid? Wat zeggen deze uitgangspunten mij?

Zonder antwoord op die vragen te krijgen, lopen we naar een ander werk van Van Til dat op de tentoonstelling te zien is: 'Moonlit Disk'. Op deze grootformaat foto weerkaatst een beeldvullende schijf het licht van een volle maan. Dit lijkt de volle maan – nog zo'n clichébeeld. Maar het oppervlak is te gaaf, je ziet nergens kleurverschillen. Nog vreemder is dat deze 'maan' een schaduw vlak achter zich werpt. Dat kan de echte maan onmogelijk doen. Hier moet iets anders gefotografeerd zijn. Een replica?

Van Til: "Het werk 'Moonlit Disk' is gefotografeerd bij volle maan. Hoewel de maan zelf uiteraard geen lichtbron is, kan zij wel zodanig functioneren. Zo kun je 's nachts in het donker

toch zien en fotograferen. Het cirkelvormig object dat is vastgelegd, reflecteert het maanlicht op zijn beurt nogmaals, en fungeert daarmee als eigenlijke lichtbron voor deze foto.

Ook hier heb ik gewerkt met een lange sluitertijd, een half uur. De zon is een geweldige natuurlijke lichtbron. Om het gereflecteerde licht van de zon te kunnen fotograferen, moet je met een langere sluitertijd werken. Wil je de reflectie van dat maanlicht kunnen opvangen, dan wordt de sluitertijd nog langer om een beeld in de camera te vormen. Licht in donker creëert zichtbaarheid. De zichtbaarheid zelf heb ik in dit werk dan ook trachten te fotograferen."

Licht in Donker creëert Zichtbaarheid – met hoofdletters geschreven wordt uw uitgangspunt net een kerstverhaal.

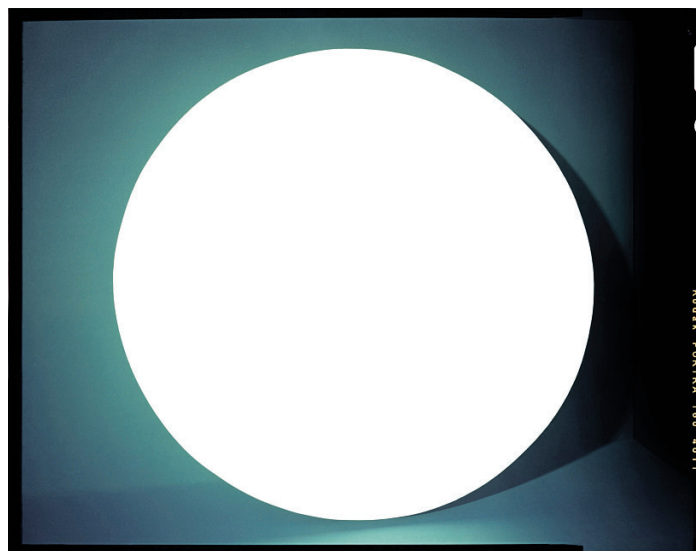
Van Til kijkt me verbijsterd aan. "Een religieuze interpretatie van mijn werk is wel het laatste wat ik voor ogen heb."

Wat staat u dan voor ogen?

"Ik werk binnen een natuurkundige context. Gebruikmakend van specifieke omstandigheden van tijd en licht bied ik, door middel van mijn camera, een verklarende kijk op de werkelijkheid. Zelfs wanneer een werk als 'Moonlit Disk' een replica van een volle maan toont. De maan is bij uitstek een object dat bij de gratie van reflectie zichtbaarheid demonstreert. Zij verschijnt en verdwijnt namelijk in een maandelijke cyclus. Door niet de maan zelf te fotograferen, maar een object dat haar eigenschappen imiteert, kan ik vat krijgen op zoiets ongreepbaars als perceptie. Evenals ik vat krijg op het voortbrengen van een beeld door middel van de camera."

Een groen beeld.

"Over een periode van vele maanden heb ik dit

Geel licht in een blauw beeld geeft een groenig schijnsel.

FOTO SIMON VAN TIL

beeld telkens opnieuw gefotografeerd, hopen op de mooiste en meest rijke nachtblauwe kleurzweem die je je kunt voorstellen, maar ik eindigde tot grote ontevredenheid met een groen uitgeslagen foto.

Het licht van de maan verschilt dan ook van kleur: staat de maan hoog aan de hemel dan zien we zilverachtig licht; staat de maan dichtbij de horizon, dan wordt het licht gelig, omdat licht door meer stofdeeltjes in de atmosfeer reist. Geel licht in een blauw beeld geeft een groenig schijnsel, nog eens versterkt door het object wat dit licht op het negatief in de camera werpt. Pas na maanden begreep ik dat dit het definitieve beeld moest zijn.”

Hier zijn niet de tijd en de afstand zichtbaar gemaakt, maar is de reflectie van licht het onderwerp. Het verschil tussen de twee foto's is duidelijk. Toch vertonen ze ook overeenkomsten. Het zijn kale, lege, stille beelden, je zou kunnen zeggen: het zijn meditatieve beelden.

Van Til: “Ik mediteer niet.”

Het moet u om meer te doen zijn dan om de weergave van een wetenschappelijk gefundeerd uitgangspunt. U kiest een van de vele beelden die u in de loop van maanden maakt. Daar speelt esthetiek of schoonheid een rol in.

“Ja. Maar die keuze komt tot stand omdat zo'n beeld de beste vertaling is van een idee. Ik zal mijn beelden altijd documentair noemen, zij komen tot stand door zo min mogelijk inmenging van mij. In samenspraak met de wereld kom ik tot een beeld.

Op woorden als ‘religieus’ of ‘meditatief’ reageer ik misschien wat allergisch. Maar ik zou me wel kunnen voorstellen dat de beelden uitnodigen tot contemplatie. Doordat ze tot stand komen door sterke concentratie ontdek ik – en misschien met mij de kijker – iets over de essentie van de werkelijkheid die binnen de we-

reld besloten ligt. Of, anders gezegd: ik doorzie hoe de wereld in elkaar steekt.

Daarom werk ik ook met analoge fotografie, die in tegenstelling tot de digitale fotografie niet te manipuleren is. Deze foto is geen digitaal bestand maar staat op film, en de print komt uit een donkere kamer en niet uit een inktjetprinter. Eveneens in contrast tot het illusoire digitaal, is de analoge fotografie gebonden aan natuurkundige processen, wat een – nee, geen sobere blik, maar eerder een zuivere blik op de wereld biedt. Al is dat woord ‘zuiver’ ook onmiddellijk verdacht. Ik kan het alleen goed in het Engels zeggen: mijn werk biedt een ‘unmediated view’.”

Van Til blijkt onmogelijk te verlokken tot meer beschouwende uitspraken over zijn werk. Dat zou te veel interpretatie worden, en dan zou hij met woorden doen wat hij in zijn werk probeert te vermijden: hij zou tussen zijn beelden en de wereld komen te staan.

Er schiet mij een herinnering te binnen. Toen ik ooit als student in Lissabon was, heb ik een poging gedaan te ontsnappen aan mijn eigen, toeristische blik door acht uur te blijven zitten op een pleintje dat de Portugese dichter Fernando Pessoa ergens in zijn werk beschrijft. Zo hoopte ik te kunnen veranderen van toerist in bewoner, en iets te zien van wat hij zag.

Het was een onogelijk pleintje. Een groentezaak, die openging en de deur een kwartier later al weer sloot, een café, waar een oude man urenlang voorovergebogen zat te knikkebollen, met zijn elleboog op zijn knie, kin in de hand. Om de vijf, zes minuten schoof zijn elleboog van zijn knie en dreigde de man schuin naar voren te vallen. Hij schoot wakker, herstelde zijn positie en dommelde verder. Drie keer schoof hij zijn stoel, zodat hij in de schaduw bleef zitten. Die dag heb ik minder gezien dan alle andere dagen in Lissabon; van die dag staat

me meer bij dan van alle andere dagen tijdens die week aan de Taag. Het zal me vast niet gelukt zijn te kijken met de blik van de bewoner, maar die vertraging zorgde er wel voor dat ik mijn blik zuiverde en meer kon zien dan louter toeristische trekpleisters. En nog belangrijker: iets kon voelen van het dagelijks tijdsverloop van de stad. Door de tijd sterk op te rekken, concentreerde het beeld van de stad zich.

Iets vergelijkbaars veroorzaakt het werk van Van Til. Hij heeft de tijd opgerekt, het lijkt misschien niet lang, maar ik vraag me af of er ooit iemand 8 minuten en 19 seconden geconcentreerd naar het zakken van de zon heeft gekeken. Door de tijd zo op te rekken, slaagt hij erin mijn pas, mijn ritme, mijn blik op de wereld te vertragen, waardoor ik het weinige dat er op het werk te zien is beter zie: de kogel die in een kegel verandert, de licht gebogen horizon, de koepel van diffuus licht dat net niet doorloopt tot het wateroppervlak.

Van Til biedt een blik op de werkelijkheid die voorbehouden is aan de camera – zegt hij zelf. Klopt. Nooit zag ik de zon zo, nooit de maan. Maar het is belangrijker dat zijn werk mijn beeld van de werkelijkheid verandert. Ik zal geen zonsondergang meer kunnen zien, zonder de herinnering aan deze foto mee te nemen in mijn waarneming. Van Til is erin geslaagd mijn idee van een zonsondergang te veranderen.

Het is zeker zo dat dit beeld iets opvangt van buiten mij: een zonsondergang gedurende 8 minuten en 19 seconden. Maar deze foto richt zich óók naar binnen: van Til morrelt aan mijn innerlijke beeld van een zonsondergang, zoals ik dat in veertig jaar gevormd heb. De blik naar buiten verandert de blik naar binnen. Dat een kunstenaar dit weet te bereiken met een van de meest gefotografeerde, meest vastgelegde en daardoor meest ingegraveerde beelden van onze cultuur is meesterlijk. ■